

# הגברת הראשונה של הפמיניזם הצרפתי

את הכתיבה הפמיניסטית אפשר להתחיל מהמאה ה-15,  
מכריסטין דה פיזן

## דינה חרובי

כריסטין דה פיזן (Christine de Pizan), שספר החיזיון שלה מתפרסם כעת בראשונה בעברית, נחשבת לסופרת הראשונה שהתפרנסה מכתיבתה. היא נולדה בוונציה בשנת 1364 ומתה בצרפת בשנת 1430. אביה תומס דה פיזנו (Thomas de Pizan), רופא ואסטרוולוג איטלקי, ייחל לבן יורש, אך התנחם בבת שנולדה לו לאחר שהתבונן במפה האסטרוולוגית שלה וראה, כי זו עתידה לעסוק בלמידה ולהתענג על דברי הפילוסופיה.

כשכריסטין דה פיזן היתה בת ארבע, הוזמן אביה על ידי מלך צרפת, קרל החמישי, לשהות בפריז. כריסטין עקרה לצרפת עם משפחתה, וזכתה להשכלה. בגיל 15 היא נישאה לאטיאן דה קסטל (Étienne de Castel), שבזכות הנישואים קיבל תפקיד של מזכיר המלך. הם חיו יחדיו עשר שנים, עד שמת דה קסטל ממחלה, ונולדו להם שלושה ילדים. בשנת 1380, כחמש שנים לפני הבעל, מת אביה. דה פיזן היתה אם כן אלמנה ויתומה מאב כבר בגיל 25, ונדרשה לפרנס לבדה את ילדיה. כמו כן, היא ניהלה בהצלחה משפטים נגד מי שביקשו לנשלה מירושות אביה ובעלה.

דה פיזן הבינה במהרה, שרק מעמדה כאלמנה, שאינה כפופה לאב או לבן-זוג, יעניק לה חופש פעולה בחברה שבה היא חיה, והיא אף יעצה לאלמנות אחרות בעלות אמצעים שלא להינשא שוב. "בודדה אני ובודדה רוצה להיות" היה משפט המפתח שלה, שסימן גם את הקריירה הספרותית שלה.

דה פיזן כתבה בז'אנרים שונים: ספרי היסטוריה ומוסר, שירים ופרוזה, בלדות וגם שירי פולמוס. היא אף הקדישה שיר הלל לז'אן דארק, היחיד שנכתב בחייה של זו האחרונה. לספר החיזיון, שפורסם בשנת 1405, קדמו טקסטים שבהם הפגינה דה פיזן עמדות לא מקובלות בתקופתה. למשל, באיגרת אל אל האהבה היא תיעדה תחושות קשות שעלו בה למקרא טקסטים מיזוגיניים, כמו זה של דומן הוורד (*Le roman de la rose*) מאת ז'אן דה מאון (Jean de Meung). טקסטים אלה הביאו אותה ליצור עיר גבירות, שבה היא הגנה על הנשים כולן. בספר עיר הגבירות (*Le Livre de la Cité des Dames*, 1405), אז מדע בדיוני חברתי, כתבה דה פיזן על חברה שבה הנשים יכולות לנהל חיים משוחררים יחסית ולהיות חלק אינטגרלי ומשפיע בחברה. הספר מתאר חברה שבה המילה "גבירה", משמעה "אשה"

אצילה ברוחה", להבריל מ"אצילה במעמדה". הנשים הוצגו בספר כיישויות חושבות ולא ככאלה המושפעות רק מאפיון הביולוגי. הספר והעיר כללו נשים מעידנים קדומים, כמו נשים פוליטיאסטיות וקדושות נוצריות. בספר מתקיים דיון בין דה פיזן לבין שלוש מעלות טובות בדמות נשים - היגיון, הגינות וצדק - אשר נשלחו לסייע לדה פיזן בבניין יסודות העיר ובתייה, וכן בבחירת הנשים שיועדו לגור בעיר הגבירות. כל אשה, אשר נבחרה בידי המעלות הטובות לגור בעיר, שימשה דוגמה לנשים אחרות. בכך דה פיזן הושפעה רבות מהסופר האיטלקי בוקאצ'ו, ובמיוחד מספריו על אודות נשים נודעות (*De Mulieribus Claris*) והדקאמרון. היא גם אימצה את עמדתו התומכת בחינוך נשים. ספר החיזיון שילב בין מודעותה של דה פיזן לשליטתה בכתיבה ובשפה לבין מימוש תפקידה בספירה הציבורית. בניגוד לעיר הגבירות, ספר זה לא יוחד לנשים, אך נשים הוזכרו בו - פעילותן החיובית בהיסטוריה, וכן התייחסויות למעמדן החברתי. ספר החיזיון נחשב לחדשני ביותר בשימוש שלו בז'אנר האוטוביוגרפיה, שהיה נדיר בתחילת המאה ה-15, בהיבט ההיסטורי שלו, וכן באופן שבו דן בשאלות חברתיות ופוליטיות. דה פיזן בחנה בספר זה את יחסי הכוח בין עשירים לעניים, הוקיעה את האיכרים העשירים ותאבי הבצע, ואף המשיכה בהבעת התנגדות לשונאי הנשים.

בהקדמה, כריסטין מספרת בגוף ראשון כיצד נרדמה, ורוחה, שעזבה את גופה, מגיעה לארץ חשוכה. היא נסחפת במחשבה אל מרחב אפל שבו מופיע כאוס, ענק עם ראש עטור כוכבים ובגדים צבעוניים. לצדו נמצאת טבע, מלכה בעלת עוצמה שעובדת ללא הפסקה, יוצקת יצורים בתבניות ושופכת אותם ללועז של כאוס. כך היא מעצבת גם את כריסטין בגוף אשה, ומכניסה אותה לבטנו של כאוס, שבו היא שרויה עד גמר הבשלתה והתיישבותה בארץ ליברה. בהמשך, כריסטין נפגשת עם שלוש דמויות אלגוריות: "ליברה" (האנשה של הארץ צרפת), "דעה" ו"פילוסופיה".

בחלק הראשון, הדוברת היא ליברה, שמתוודה ומספרת על סבלה ותלאותיה בהווה הסיפור לעומת תפארת עברה. ליברה מצביעה על התדרדרותה המוסרית של החברה הצרפתית. והיא מטילה על כריסטין תפקיד חשוב - לכתוב: לחבר שירים שיחזירו את הצרפתים לדרך הישר וישיכו את צרפת לגרולתה. בחלק זה מוטל על דה פיזן תפקיד של רשמת מאורעות.

בחלקו השני של הספר כריסטין פוגשת את הגבירה "דעה" - מקור המדעים וההמצאות שיצר האדם, אבל גם אם הטעויות והמחלוקות. כריסטין מבקרת באוניברסיטה ושומעת מפי "דעה" על הוויכוחים והדיונים הפילוסופיים, כמו גם על הטעויות העלולות להתרחש כשמתבססים על דעות מוטעות. "דעה" מיעצת לכריסטין לא להישמע לגבירה "גורל", ולהמשיך להתבסס על חוקי ההיגיון ועל שיפוט נכון כבעבר.

בחלק השלישי והאחרון כריסטין פוגשת את הגבירה "פילוסופיה", אם המדעים, שבשלב מסוים מתגלה בדמותה של "תיאולוגיה". כריסטין מספרת לה על ילדותה המאושרת, על נעוריה, ועל הקשיים הרבים שאיתם נאלצה להתמודד. היא מתחילה את סיפור חייה

בתולדות סבה המלומד, וכך מעמידה עצמה כחוליה בשרשרת של משכילים. היא גם מתארת את הדחף ללמוד ואת ההנאה מן הלימוד, שהתעוררו בה לאחר שהתאלמנה, ומספרת ל"פילוסופיה" על המשפטים הרבים והממושכים, שנאלצה לנהל כנגד אלה שביקשו לעשוק אותה, באלמנותה: "אוייה היכן תמצאנה נחמה אלמנות אומללות שרכושן נגזל?" (ספר החיזיון, עמ' 138).

"תיאולוגיה" מלמדת אותה על ערכו המלמד והמוזכ של הסבל, וכריסטין מכירה באמת וזוכה בגאולה. בכך משתלבת, עד כדי הקבלה, ההיסטוריה האישית של כריסטין דה פיזן בהיסטוריה של צרפת.

על אף שכריסטין דה פיזן זכתה להכרה בחייה, במאות שלאחר מכן הושמט שמה מן ההיסטוריה הספרותית. החוקרת מטילד לגל (Mathilde Laigle) עוררה מחדש את העניין ביצירתה של דה פיזן בתחילת המאה העשרים, כשהוציאה לאור מהדורה חדשה של ספר *שלוש המידות* (*Le Livre des Trois Vertus* [1405]). מאז שנות השמונים הופיעו מחקרים רבים העוסקים בכתיבתה ובעמדותיה הפמיניסטיות (לתקופתה).

עמדות אלה, הבאות לידי ביטוי ברוב כתביה, בנוסף לעובדה שהיא אחת הסופרות הראשונות בעולם הדובר צרפתית שכתבו לנשים על נשים, והראשונה שהתפרנסה מכתיבה, וכן חדשנותה הז'אנרית ששילבה בין אוטוביוגרפיה להיסטוריה - כל אלה הופכות את כריסטין דה פיזן לדמות מרכזית בהיסטוריה של הפמיניזם. תרגומו המשובח של ספרה לעברית, בידי שולמית שחר, הוא לכן אירוע אינטלקטואלי.

\*כריסטין דה פיזן, *ספר החיזיון*, תרגמה מצרפתית, הוסיפה הערות, הקדמה ואחרית דבר: שולמית שחר, כרמל 2009, עמ' 205.